

sét. Azok, akik szembeszegülnek ezzel a rendelkezéssel, nem maradhatnak hivatalukban a birodalomban. Az örmények létét meg kell szüntetni, tekintet nélkül az asszonyokra, gyermekekre, egyéni tragédiákra, félretéve lelkiismereti megfontolásokat."

Jelenleg két és félmillió örmény él Örményországban, továbbá hatmillió diaszpórában. Az örmény klub tagjai egyperces néma felállással adóztak a vértanú áldozatok emléke előtt. Majd meghallgatták Zsigmond Benedek érdekfeszítő előadását az Örmény liturgia és egyházi zene kapcsolatáról. (Előadásának rövidített változatát következő számunkban közöljük.)

(Frigyesy)

\* \* \*

**Dr. Sasvári László**

## **A magyarörmények egy évszázada**

### **3. befejező rész**

A vészterhes időkben **P. Pungutz** és **P. Kádár** sok üldözötten segítettek. Az előbbit az akkori nehézségek egészségileg megviselték, 1946-ban elhunyt. Utóda P. Kádár Dániel lett<sup>29</sup>. 1947-ben Mindszenty József hercegprímás újjászervezte az örmény katolikus lelkészséget<sup>30</sup>, mely 1949-ben Bp. IV. /ma V./ Semmelweis u. 9. sz. alá költözött<sup>31</sup>. A második emeleti többszobás lakás egyik udvari szobájából alakították ki a kápolnát. Hosszú időn át ez volt a magyarországi örmények egyetlen intézménye. A Magyarországi Örmények Egyesülete osztozott a hazai egyesületek sorsában: megszűnt.

1956. október-november hónapjában a Bp. VIII. kerületében levő Corvin mozi melletti kis köz - Corvin-köz - felkelőinek a parancsnoka Pongrátz Gergely. (Kilencen voltak testvérek. Édesapja, Pongrátz Simon - Budapestre költözésük előtt Szamosújvár polgármestere volt. Ideköltözésük után édesanyja a budapesti örmény katolikus közösség kántora lett.<sup>32</sup>

Az örmény közösség nehéz éveket élt át. 1961-64-ben P. Kádár Dániel sem állhatott a közösség élén. Petul Márton lelkész helyettesítette. Már idős volt, 1968. június 27-én hunyt el 81 éves korában, 57 évi papi szolgálat után.<sup>33</sup> (Budapestre kerülése idején nem tudott örmény szertartású papként működni. Engedélyt kapott, hogy latin szertartás szerint végezhesen istentiszteleteket. A két világháború között volt kórházlelkész meg hittan tanár.)

P. Kádár Dániel, mint címzetes apát, lila öv viselésére kapott engedélyt.<sup>34</sup> Nagyrészt a munkássága folytán 1973-ban megkezdődhetett a XI. Orlay u. 6. sz. alatt az örmény templom építése Azbej Sándor, Ybl-díjas építész tervei szerint. A területe 180 m<sup>2</sup>. Védőszentjei: Fogolykiváltó Boldogasszony (szeptember 24.) és Világosító Szent Gergely (Pünkösöd utáni 4. szombat).<sup>35</sup>

1974 májusában az örmény lelkészség az Orlay u. 6. sz. alatti épületbe költözött. Az emeleten lelkészlakás, iroda, fogadóterem, egyházi és történeti gyűjtemény - múzeum - kapott helyet, a földszint a templomhoz kapcsolódik.<sup>36</sup> Az építés 1978-ra befejeződött.

1979-ben hunyt el dr. Issekutz Béla (szül.: 1886.) orvos, egyetemi tanár, gyógyszerkutató, akadémikus, Kossuth-díjas.

1985-ben az örmény katolikus egyházközséghez tartozó családok száma: 380. (Ebből ugyan a pontos hívőszámot nem tudjuk meg, mert lehet olyan család, ahol csak egy fő örmény katolikus. Egyesek 1000 főről beszélnek, de a tapasztalatok - kiemelkedőbb vallási szertartásokon való részvétel alapján - 200-300 főről beszélhetünk, ám más a „papírforma”, s más az aktív cselekvő hit, meg az aszerint való élet!)

1988-ban elhunyt P. Kádár Dániel. Hamvait az Orlay utcai templom oldal-kápolnájában helyezték el. (Ide kerültek P. Pungutz exhumált hamvai is.)

Az istentiszteleteket ezentúl Bécsből érkező lelkészek, és P. Leszkovszky György Pál dominikánus szerzetes végezték. (Leszkovszky atya engedélyt kapott örmény szertartás szerinti végzésre.)

Az 1993. évi LXXVII. törvény (a kisebbségekről) az örményeket hivatalosan elfogadott kisebbségnek ismerte el<sup>38</sup>, s új lehetőség nyílt az identitás- és a hagyományörzés terén. E feladatok a kisebbségi önkormányzatokra és a megalakult kulturális egyesületekre hárultak. A legjelentősebb egyesület 1997 elején alakult: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület néven. Megindította a „füzeteket”, klub fenntartásával, könyvkiadással, rendezvények és utazások szervezésével is foglalkozik az önkormányzatokkal karöltve.

Az önkormányzatokban a magyarörmények tevékenysége érintkezik az örmény anyanyelvűek működésével, de ez külön kérdés, s ennek vizsgálata hosszabb elemzést igényel, mely nem tartozik szorosan írásunk témájához!

*Szerkesztőségi megjegyzés:*

*A Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézetének szándékában állott megírni a magyarországi kisebbségek XX. századi kronológiáját. 2000 őszén erre felkérés érkezett és a magyarországi örmények vonatkozásában a kronológia elkészült s leadásra is került. Eddig azonban nem jelent meg.*

*A kronológiával kapcsolatos anyaggyűjtés magyarörményekre vonatkozó adatainak egy része jelen írásban feldolgozásra került!*

29. Az esztergomi... 264.

30. Uo.

31. Uo.

32. Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek, 2000. nov., 12-15.

33. Az esztergomi... 405.

34. I. m. 356.

35. I. m. 265-6.

36. I. m. 265.

37. Balogh Margit-Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790-1992. Adattár. II. Bp. 1996. 206.

38. A hazai kis lélekszámú /un. mikro-/ kisebbségek helyzetét, így az örményekét is elemzi Kozma István: A magyarországi mikro-kisebbségekről az előzmények és a 2001. évi népszámlálás tükrében. /Bp./ H. é. n. Kézirat.

\* \* \*

### ***Wass Albert: Elvész a nyom***

*Meg kell mutassam az embereknek, hogy nem a vagyon teszi az urat, hanem az erkölcs. És hogy nem a rendszerek a fontosak az emberiség életében, hanem a hűség, a tisztesség és a jóakarát.*

\* \* \*

*Bálintné Kovács Júlia*

## **Emlékezés régi csikiakról**

### **3. rész**

**Lázár Kajetán** Kozmásan lakott és ott gazdasága volt. Jómódú és minden téren érvényesülő kereskedő volt. Kortársai máig is emlegetik azt a sok száz öl bükkfát, mely kozmási belsőségén össze volt rakva. Halála után fia, János, négylovas hintón kezdett járni, s hamar vége lett a gazdag örökségnek, melyet az apa szorgos és kitarató munka árán szerzett össze.

**Lázár Menyhért** ügyvéd. A vármegyei Magánjavak igazgatója. A helyi örményszékely társadalom imponáló alakja. Hosszú időn át országgyűlési képviselő. A vármegye gyergyói részének vezető embere. Minden politikai és társadalmi mozgalom egyik fő szereplője és vezetője. Elég felvilágosodott ember arra, hogy örmény születése dacára a székelység aspirációival magát azonosítsa, s mint a magánjavak igazgatója is, annak érdekében önzetlen fáradsággal működjék.

Ifjúkorában Gyergyószentmiklóson műkedvelő társulatot szervezett, s annak színelőadásaival élénk társadalmi életet teremtett, és mint azon előadások főszereplője, közelismerést vívott ki. A Kaszinó elnöke, az Önkéntes Tűzoltó Egylet főparancsnoka, s Gyergyószentmiklós minden társadalmi alakulatának vezetője volt. Lehetetlen volna olyan társadalmi - vagy közjótékonyágú intézményt kitalálni, melynek életében ne ő lett volna az irányítója. Önfeláldozó és önzetlen tevékenysége az egész vármegyében elismerést biztosított számára. Választások alkalmával mindig alispánjelölt volt, s hogy nem lett azzá, az csak rajta múlt.

Az Országgyűlésen a szabadelvű Deák-párt híve volt, s Székelyföld ügyeiben többször felszólalt. Erős ellenzéki jelöltekkel szemben pártja mindig őt állította a kerület jelöltjéül, míg utoljára kisebbségben maradt. A vármegyei gyűléseken Gyergyószentmiklós érdekeinek fanatikus védője és támogatója volt. Főlényes fellépésével nemegyszer elkeseredett viták központjába került. A vármegyei központtal mindig egy követ fűjt, ami erősítette törekvései sikerét.

**Mánya Dávid** jómódú birtokos és kereskedő Taplocán. Szappant és faggyúgyertyát gyártott. Vig cim-bora volt, s naponta Szeredában lehetett látni. Szenvedélyes kincskereső és bányafelfedező, habár e szenvedélye semmit sem hozott a konyhára. A hargitai Büdöst (fürdő és mofetták) ő kezdte művelni, s azon